

JÁNOSMORJAI FÜZETEK

2014 • IX. ÉVFOLYAM • 1. SZÁM

Jánossomorja Kultúrájáért Közalapítvány

JÁNOSMORJA
KULTÚRÁJÁÉRT
KÖZALAPÍTVÁNY

JÁNOSOMORJAI FÜZETEK

2014 • IX. ÉVFOLYAM • 1. SZÁM

Jánossomorja

Kiadja: Jánossomorja Kultúrájáért Közalapítvány
Jánossomorja, Szabadság u. 39.

Felelős kiadó: **Lacknerné Fördös Klára** • kuratóriumi elnök

A lap megjelenését támogatja:

Jánossomorja Város Önkormányzata

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

A szerkesztőség címe: Balassi Bálint Művelődési Ház és Könyvtár

9241 Jánossomorja, Óvári u. 1.

Telefon: 96/226-147

e-mail: muvhaz@janossomorja.hu

Készült a Balassi Bálint Művelődési Ház és Könyvtárban.

A borítón a 2004-ben átadott városkulcs és adományozó oklevele látható.

A hátoldalon a mosonszentpéteri római katolikus plébánia

1940-es évek eleji fotója található.

Külső-belső borító és tördelés: Hoffka Helga

Nyomtatás:

Monocopy Nyomda, Mosonmagyaróvár

Felelős vezető: Fodorné Korner Éva

ISSN 1788-4578

HORVÁTH GERGELY KRISZTIÁN

„Mindenkinek mindene lenni!”

*Vázlat Kögl Szeverin OSB pályájához**

Családja és indulása

A Kögl család története három évszázadra visszamenően jól feltárt.¹ A család a szentjánosi anyakönyvekben 1717-ben bukkan fel, majd a 19. század második felétől Szentpéteren élt. A helyi jobbágság szegényebb rétegéhez tartozó, a 18. században hozzávetőleg negyedteleknyi földdel rendelkező család kezdetben csekély földjét folyamatosan gyarapítva, a 19. század második felére a féltelkesek közé érkezett. Kögl Szeverin² nagyapja, az immár Szentpéteren gazdálkodó Georg Kögl a mai Rákóczi út 67. szám alatti házban, a későbbi falumúzeum jobboldali, melléktáca felőli részében élt. Georg Kögl családjában 11 gyermek született, köztük harmadikként, 1887. szeptember 8-án Szeverin édesapja, Leonhard. Georg Kögl generációjában figyelhető meg a polgári világba történő integrálódás azon módja, hogy a törzsöröklés miatt a földtől eleső testvérek örökség gyanánt piacképes hivatást tanulhattak. Leonhard és egy másik testvére, Karl a polgári iskola elvégzése után a pozsonyi kereskedelmi akadémián tanultak tovább. Karl később ugyanitt lett egy nagy áruházban üzletvezető. Leonhard hazatért, 1911. június 21-én feleségül vette Theresia Wallyt, Joseph Wally szénakereskedő gazda negyedik lányát, aki hat gyermeket hozott a világra. Szeverin édesapja Pozsonyban szerzett kereskedői tudását nőülése után közvetlenül igyekezett termőre fordítani. A szomszédos házban – a mai Rákóczi u. 71. szám alatt álló ház helyén – vezetett bolt tulajdonosa idős kora miatt eladásra kínálta üzletét, s Leonhard már az esküvőt követő héten, június 27-én 16.400 korona vételárért megvásárolta azt. Azonban mint sok milliónyi kortársának, az első világháború kitörése, majd az azt követő bizonytalanság és szegénység miatt az ő pályája sem tudott úgy kifutni, mint ahogy ezt szorgalma lehetővé tette volna. Igaz, mint a szentpéteri tejszövetkezet könyvelőjét, a hátország ellátása szempontjából stratégiai fontosságú pozíciójú személyt, nem vitték ki a frontra, így három másik fiútestvérével szemben³ túlélte

Kögl Szeverin

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. Elkészítése nem lehetett volna lehetséges Kripli Bernadett, a veszprémi érseki főiskola könyvtárosa, a pannonhalmi főpátsági könyvtár és levéltár munkatársai, Ásványi Ilona, Bitai Judit, Dénesi Tamás, valamint Várszegi Asztrik főapát úr önzetlen segítségével nélkül, amit ez úton is szeretnék megköszönni! Sok hasznos segítséget kaptam családomtól is. Varga Katalin, Horváth István, Tóth Borbála, Dr. Horváth József és Wolf Gellért dokumentumok előkeresésével és emlékeikkel segítettek munkámat. Köszönet érte!

¹ Részletesen lásd Horváth 2000.

² Kögl János Szeverin nagyanyám, Kögl Mária bátyja. Mivel a családban mindenkor mindenki rendi nevén, Szeverinként említette őt, s tartja ma is számon, jóllehet ez egy életrajzban szokatlan, magam is keresztnevén szólítottam. A máskor jól működő vezetékneves említés, vagy éppen a „Szeverin atya” megoldás jelen esetben életszerűtlen és erőltetett lenne.

³ Lásd Georg Kögl a szentpéteri temetőben található síremlékének több kiadványban is szereplő feliratát: „Karl, Joseph, Johann, mein’ muften früh ins Grab hinein”.

a háborút. Wally Theresiával kötött házasságából hat gyermeke született: Adalbert/Béla 1912. április 17-én, Johann/Szeverin 1914. június 20-án, Leonhard/Lénárd 1916. április 17-én, Theresia/Tercsi 1917. december 28-án, Karl/Károly 1920. július 8-án, Maria/Irma 1925. február 28-án. Leonhard Kögl rendkívül sokat dohányzott, aminek következményei nem maradtak el. Amúgy sem volt erős fizikumú, a dohányzás szövődményei miatt pedig éve utolsó éveiben sokat gyengélkedett. Jóllehet, az akkori diagnosztika elégtelensége miatt tüdőbajosnak könyvelték el, erősen valószínűsíthető, hogy tüdőrákban hunyt el 1928. május 4-én, alighogy elmúlt negyven éves. Felesége egyedül maradt a hat gyermekkel. Közülük a legidősebb, Béla is még csak 16 éves volt. Csornán épphogy befejezte a polgárit, de a tanítóképző a sikeres felvételi ellenére álom maradt. Apja halála után neki kellett továbbvinni a boltot, amit a harmincas évek végére falusi mércével nézve komoly üzletté fejlesztett. Ennek annyiban van jelentősége, hogy testvérei – így Szeverin – taníttatásához az ő munkája teremtette meg a pénzügyi hátteret.

Ez a korszakban és a családban gyökerező örökség Szeverin pályájára is messzemenően kihatott. A pápai bencés gimnázium fennállásának 350 éves jubileumára, felkérésre írt önéletrajzát így kezdi: „Közvetlen az Első Világháború kitörése előtt, 1914. június 20-án születtem Mosonszentpéteren. [...] Apám, mint beteges, szegény falusi szatócs, hat gyermekével sohasem gondolt arra, hogy engem taníttasson.”⁴ Belovich István, a falu plébánosa gyakran megfordult a boltban, és azon volt, hogy az elemi iskolásként a pult mellett besegítő Szeverint apja gimnáziumba adja. Sikerült is rávennie, hogy „nagy anyagi áldozatok árán” beírassák a győri bencés gimnáziumba.

A magyar nyelv alapszintű elsajátításának fontosságát felismerve, Leonhard Kögl maga is tett fiaik sikeres iskolakezdéséért. Köztudott, hogy a kitelepítésig Mosonszentpéter gyakorlatilag teljes mértékben németek lakta település volt. Amennyiben a szülők gyermekeiket magasabb szinten szerették volna iskoláztatni, kellő szinten magyarul is meg kell tanulniuk. A falunak hagyományosan a Rábaköz volt a cseregyerek-partnere: nyaranta kölcsönösen érkeztek kisiskolás korú gyerekek a magyar, illetve német szó tanulására. A Kögl családnak azonban Rákoscsabán volt egy vendéglős rokona, így Szeverin, illetve bátyja, Béla az 1920-as évek elején nyaranta ott ismerkedtek a magyar nyelvvel.⁵ Folyékonyan magyarul azonban csak a győri Czuczor Gergely Bencés Gimnáziumban 1926/27-ben elvégzett első gimnáziumi év alatt tanult meg Szeverin.⁶ A másodéves (1927/28-as tanév) már a pápai Szent Mór Reál-gimnáziumban találja. A gyors váltás nem az ilyenkor közkeletűen vélelmezett okokra vezethető vissza. Belovich plébános oly módon kívánta segíteni az inflációs 1920-as években az üzletből csak nehezen élő családot, hogy miután Szeverin az első évet jeles eredménnyel végezte el Győrben, kijárta, hogy ingyenes étkezésben részesülő diákként másodévtől átkerüljön a bencés rend pápai gimnáziumába. Gimnáziumi tanulmányai során minden tárgyból folyamatosan jelest kapott, egyedül a latin és a torna mellett szerepel néha jó minősítés.⁷ (A történet folytatása: miután a másodévre már befizetett tandíjat Győrben nem adták vissza, Leonhard Kögl kijárta, hogy sorban következő fia, a később szintén pappá, majd veszpéri kanonokká lett Lénárd kerüljön Szeverin helyére Győrbe.)

Mindig foglalkoztatott, hogy a Kögl család tagjainál kinél és mikor alakult az anyanyelvi német identitás magyar identitássá. E tekintetben Szeverin pályája különösen iz-

galmas. Egy, az ebből a szempontból döntő fontosságú gimnáziumi évekből írt dolgozatából kitűnik, ez a kérdés őt is foglalkoztatta.

A polgári Magyarországon jellemző volt az az út, ahogy a német anyanyelvű polgár értelmiségiként tudatosan felvállalva a magyar kultúrát, intenzíven részt vett a magyar nemzetépítésben. A két világháború közötti időszakban annyiban árnyalódik az asszimiláció korábban jellemző iránya, hogy – nem függetlenül a nagynémet törekvésektől – a hazai németiségben megjelent és megerősödött a német identitás megtartását birodalmi keretben elgondoló áramlat.⁸ A történeti mosoni németiség azonban – az ország más tájaira összehozva – meglehetősen csekély érdeklődést mutatott ezen törekvések iránt, amit jól jelez, hogy Lang Lénárd személyében 1931-ben és 1935-ben is kispalota képviselőt küldött a parlamentbe. A tanulmány szempontjából mindebből csak annyi fontos, hogy az identitásváltás 1920 előtt jellemző útjával szemben, amikor szinte automatikusan magyarrá asszimilálódtak a magasabb iskoláig eljutó német ajkúak, a két világháború között a magyar identitás választása már az adott személy tudatos döntése lett.

A fentebb említett, hatodik osztályos gimnazista korában, Pápan írt dolgozat címe a „Magyarországban élő német ajkú magyarok múltja”. Ebben a kis írásban áttekintette az alapvetőbb irodalmakat, s vázlatosan összefoglalta, hogy a középkortól az aradi vértanúig kik és milyen módon járultak hozzá a közös haza építéséhez. Igazán érdekes azonban a dolgozat végén olvasható állásfoglalása, amelyet hosszabban idézek:

„Végül nem mondjuk – amit már sokszor meggondolatlan diákoktól hallottam – »Szeretném őket, ha nem ragaszkodnának annyira ahhoz az utálatos sváb nyelvhez. Ha Magyarországon élnek, akkor beszéljenek Magyarul!« Kedves jó magyar barátom! Mit szólnál ahhoz, ha el kellene hagyni édesanyádat és mostohaanyát állítanának melléd. Bármilyen jó legyen az a mostohaanya hozzád, mégsem kívánhatja tőled senki, hogy anyád helyébe fogadd, épp úgy te sem kívánhatod tőlük [így, harmadik személyben!], hogy elhagyják aranycsengésű anyanyelvüket. E követelmény helyett inkább tartsd emlékezetben: »Amilyen szép egy virágoskert a különböző színű virágokból épp oly szép az az ország, ahol több nyelven beszélnek.« Kezet kézbe véve dolgozzunk velük együtt a szebb magyar jövőért és várjuk a pillanatot, midőn majd együtt harsogjunk velük: Stehet auf es tagt. Keljete fel, mert virrad.”⁹ A német identitás és a magyar nemzethez való tartozás itt egymást nemhogy kizárták volna, hanem épp ellenkezőleg, egymást feltételezve kínáltak esélyt a harmonikus együttélésre.

A magyar kultúra és nemzet iránti elköteleződés mellett a papi pálya mint hivatás választása is a pápai gimnáziumi évekhez köthető. „Felső koromban tevételesen részt vettem az önképzőkör, a Fizikai Kör és a Mária Kongregáció munkájában. A szigorú Szalmay Rupertnek egyik kollegával(?) segítőtünk matematikai dolgozatokat javítani (a jegyet ő írta rá) és Kálmán Lacival Schaller Mátyásnak fizikai szertárosaivoltunk. Több kiváló bencés, de főleg Niszler Teodóz és Fojtény Emil példája vonzott a Szentbenedek Rendbe.”¹⁰ A nyelvekben jártas, de a reáltárgyakban is örömet találó Szeverin 1934. június 6-án érettségizett kitüntetéssel.¹¹ Három héttel később, július 27-én vonult be Pannonhalmára. Mai szemmel érdekes lehet, hogy ugyanekkor

⁸ A témához összefoglalóan lásd *Spannenberger 2005*.

⁹ *PFK BK 905/4*

¹⁰ *P. Dr. Kögl János Szeverin rövid önéletrajza. PFK BK 905/7*

¹¹ *Magaviselet: példás; magyar nyelv és irodalom: jeles; latin nyelv és irodalom: jeles; német nyelv és irodalom: jeles; történelem: jeles; mennyiség: jeles; természet: jeles. A reál-gimnáziumban az ögörgöböl nem volt érettségi. E nyelvből majd doktorálását megelőzően, a budapesti piarista gimnáziumban érettségizett jeles eredménnyel 1940. december 12-én. PFK BK 905/2*

⁴ *P. Dr. Kögl János Szeverin rövid önéletrajza. PFK BK 905/7*

⁵ *Dr. Kögl Lénárd önéletrajza. Kézirat a szerző tulajdonában.*

⁶ *Tóth Veremund nekrológia. PFK BK 905/7*

⁷ *PFK BK 905/2*

egy friss – negatív – mellkasröntgen-leletet és egy „jó erős sétatapot” is vinnie kellett. Előbbire a tbc-mentesség igazolására, a másikra a pannonhalmi léttől elválaszthatatlan kirándulásokhoz volt szüksége.¹² 1935. szeptember 1-jével a Pannonhalmi Szt. Gellért Főiskola (másként: bencés tanárképző-intézet) növendéke lett, ahol bölcséleti és teológiai stúdiumokat végzett. Tanári tanulmányait 1935 és 1940 között dicséretes, illetve szorgalmas minősítéssel végezte, Karsai Géza, Bánhegyi Jób, Kollár Gedeon, Sámson Edgár, Prohászka René, Mihályi Ernő, Péntes Balvín, Kocsis Lénárd, Nemes Vazul és Blazovich Jákó tanítványaként.¹³

Közben, 1937-ben a budapesti tanárképző intézet vizsgálóbizottsága előtt magyar és német nyelvből tanári alapvizsgát tett, előbbiből jó, utóbbiból dicséretes minősítéssel, majd 1939 májusában ugyanott szakvizsgázott.¹⁴

Teológiai tanulmányai befejezését követően 1940. június 16-án Angelo Rotta pápai nuncius szentelte pappá. Első miséjét testvérével, a szintén június 16-án, de Veszprémben pappá szentelt Lénárddal közösen tartotta 1940. június 23-án Mosonszentpéteren. Az ő szentbeszédek nem maradtak fenn, ellenben a Reichsverband für die katholischen Auslandsdeutschen (Birodalmi Szövetség a Katolikus Külföldi Németekért) képviselőjének, Johann Georg Czurdának ugyanekkor elhangzott prédikációja nyomtatásban is megjelent.¹⁵ Pappá szentelésének nyarán, 1940. augusztus 20-án Mosonszentpéteren németül misézett. Szent Istvánról szóló prédikációjában hangsúlyozta, hogy nélküle a honfoglaló magyarság eltűnt volna, a többi népvándorlás kori nép sorsára jutva. (Figyelemre méltó, hogy ugyanebben az időben készültek el a szentpéteri templom freskói, ahol domináns kép a Szent István halálának 900. évfordulóján megtartott eukarisztikus világtörvényszus emblémája és az a jelenet, amikor Szent István felajánlja az országot Szűz Máriának. A németek lakta faluban az erősödő birodalmi nyomást az egyház is igyekezett a közös haza – közös múlt kiemelésével ellensúlyozni.)

Források egyelőre nem támasztják alá, de sejtésem szerint a német irodalmat és nyelvtant oktató Karsai Géza OSB inspirálhatta filológiai kutatásokra. A rendtársak hagyatékaik között található Sztachovics Remig, a 19. század közepén még fellelhető heidebodeni kéziratok német énekeskönyveket összegyűjtő, majd ebből a lakodalmas énekeket, verseket kiadó¹⁶ bencés szerzetes hagyatéka, ami kiváló forrásbázist kínált egy beható történeti nyelvészeti/néprajzi kutatás számára. A német stilisztikát és irodalomtörténetet is oktató Karsai bizonyára jól ismerte a Sztachovics-hagyatékot, jelezhetett Szeverinnek az ebben rejlő, mindaddig kiaknázatlan lehetőségeket.

Az 1941-ben önálló monográfiaként is napvilágot látó munka¹⁷ 1937-38-ban készült német nyelven, majd 1939. januári keltezéssel mint „szakvizsgálati házi dolgozat” került beadásra *Volksliterarische Überlieferungen am Heideboden* címmel.¹⁸ (A hagyaték-

12 PFK BK 905/2

13 PFK BK 905/2

14 PFK BK 905/2

15 Czurda 1940.

16 Sztachovics 1867.

17 Kögl Sz. 1941.

18 A második zsidótörvényt (1939. évi IV. tc.) követően előírt származási igazolás Szeverint alapos családja-kutatásra is inspirálta: a tanévet követő nyári szünetben a négy nagyszülő vonalán egészen az anyakönyvek kintálta időhatárig, a 18. század elejéig sikerült összeállítania családfáját. Szorgalmát a szerencse is kísérte annyiban, hogy családja mindenkor helyben lakott, így Mosonszentjános és Mosonszentpéter helyben fellelhető anyakönyvein kívül más, utazást feltételező kutatást nem kellett végeznie. A családfát Karsai Gézának is elküldte. Saját családtörténeti kutatásomban is (vö. Horváth 2000) az általa összeállított családja volt a vezérfonal.

ban a magyar nyelvi képzés záró házi dolgozata is megtalálható, ennek címe: Szerzetesek Jósika, Kemény, Eötvös regényeiben.)¹⁹

A Pannonhalmán házi dolgozatnak titulált, de doktori disszertáció színvonalú kötetel 1941-ben bölcsészdoktori címet szerzett a Pázmány Péter Tudományegyetemen, középiskolai tanári oklevelét is ebben az évben kapta meg ugyanott.²⁰

Szeverin *Mosonmegyei német kéziratok énekeskönyvek* címmel megjelent dolgozata mai napig megkerülhetetlen a téma kutatói számára. A két nagyobb részből álló kötet első felében a heidebodeni németiség betelepülésének történetét, a kéziratok énekeskönyvekben előbukkanó hatásokat elemzi, különös tekintettel a protestantizmusra. A második részben gazdag válogatást nyújt a kötetekben előforduló énekekből, ami, már csak a sokszor alig olvasható gót eredeti korrekt átírásából fakadó nehézségek miatt is, hatalmas nyereség a vallástörténeti, történeti nyelvészeti, néprajzi és folklorisztikai kutatások számára. Művét mind a német, mind a magyar szakirodalom mai napig hivatkozza, s oly mértékig elfogadja, hogy újabb alapkutatások – ismereteim szerint – azóta sem indultak e témában. Gimnáziumi tanári pálya és magas szintű tudományos tevékenység: ez a bencés rendre, de általában a régi középiskolai tanárságra is oly jellemző ketősség Szeverin pályájának indulásánál is kidomborodik. Nem rajta múlt, hogy pályája nem sokkal ezt követően teljesen más irányt vett. Mint visszaemlékezik, „[n]agy volt a csalódásom, amikor a pápai gimnázium helyett, ami régi vágyam volt, Zalaapátiba kerültem káplán- és hitoktatónak. (Kelemen Krizosztom főapát kifejezett óhaja volt, hogy minden bencés lehetőleg pasztorációval kezdje működését.) Később nem bántam meg, mert a két év alatt, a 90 éves Kroller Miksa apát, az országos híru egyházi szónok, Dr. Sarudy (Strommer) Viktorin, a »legnagyobb tudású magyar történész« (Hóman Bálint szerint) Dr. Erdélyi László egyetemi tanár, a keménykezű Dr. Kál Adorján plébános és a beteg, de nagyon képzett és tapasztalt Nayer Iván mellett sok tapasztalatra tettem szert. Ugyanakkor megismertem Zala megye szociális helyzetét.”²¹

Zalaapáti évek

Kápláni beiktatását követően belevetette magát a pasztorációs munkába. Már 1941-ben missziókat tartott a plébániához tartozó majorokban és pusztákban, amikor is külön, nemek, korcsoportok és életszakaszok szerint foglalkozott gyerekekkel, legényekkel, lányokkal, házassal stb. Az ebben az időben elmondott fontosabb prédikációinak vázlatai megtalálhatók hagyatékában. Feltűnő, hogy híveit minden esetben, salangok nélkül, „Testvér”-nek szólítja. (Ugyanebből az időből egy nyolc részből álló, a mosoni németek számára készített levél- vagy prédikációsorozat is fennmaradt, *Briefe an Brautleute* címmel, amelyben a háború és általában a modern világ kihívásait, fenyegetéseit veszi végig Hans Heidebauer aláírással.)²² Jóllehet, ez a mélységű nép felé fordulás ekkoriban leginkább a jezsuitákat jellemezte (vö. Kalot), Szeverin későbbi pályája igazolja, hogy a szinte mindig elérhetetlen maradó tanítás mellett a missziós munka jelentette számára a papi szolgálaton belüli igazi hivatást.

Két év káplánság és hitoktatói munka után a soproni Szt. Asztrik Bencés Gimnázium német tanára lett, 1943. október 11-én le is tette esküjét. Azonban mindössze három

19 PFK BK 905/3

20 Kögl Sz. 1960, 87. Tanári gyakorló tanítását 1940 szeptemberétől a budapesti Trefort-utcai Gyakorló Gimnáziumban végezte. PFK BK 905/2

21 P. Dr. Kögl János Szeverin rövid önéletrajza. PFK BK 905/7

22 Vö. „Es grüsst Dich herzlich dein Onkel, der alte Hans Heidebauer”. PFK BK 905/1

hónapig tanított, mert az egri érseki széket elfoglaló, de a Veszprémi Egyházmegyét apostoli kormányzóként irányító Czapi Gyula 1943. november 29-én Zalaapátiba helyezte vissza, azonban már plébánosi minőségben. A faluban nagy szeretettel várták, de Szeverint ambivalens érzések töltötték el. Későbbi rend- és munkatársa, Magyar Szervác ugyanakkor meleg hangon emlékezik vissza Szeverin második érkezésére. „Falunk életében fordulópontot jelentett, hogy új plébánost kaptunk Kögl Szeverin személyében, aki káplán volt az előző plébános mellett. Így már induláskor tudta azt, mit kell másként csinálni. „Mindenkinek mindene lenni!” A legnehezebb időben kapta azt a lelki sebek-től vérző nyáját.”²³

A gyors váltás háttérében az állt, hogy az 1943 októberében elhunyt Niszler Teodóz pannonhalmi perjel hivatalát Kál Adorján zalaapáti plébános töltötte be, aki utódjául az általa már jól ismert Szeverint jelölte meg. „Nagyon vegyes érzelmekkel tértem vissza a megszeretett zalai nép közé. Nehéz idők voltak. A háború dühöngött, a hadiözvegyek és hadiárvaik száma egyre növekedett. 1944 novemberétől 1945 márciusáig 33 német tiszt telet az Apátságban és több száz katona a faluban. A súrlódások elkerülhetetlenek voltak. (Anyagiak és erkölcsvédelem.) Végül is, 1944. december 23-án, a hadbavonultak családtagjai számára rendezett szeretetszolgálat közben a német SS letartóztattott.”²⁴ Szombathelyen őrizték, de a magyar csendőrség felügyeletével, s a papi rendhez tartozása miatt kellő tiszteletet kapott. „[A] két bekísérő csendőr szégyellte magát: »Főtisztelendő úr, ne menjen előttünk – mondták neki a szombathelyi utcán – hanem jöjjön közénk. Olyan rossz érzés papot kísérni.«” – idézi fel ezt, az utólag már kedves anekdotává szelídült történetet Tóth Veremund nekrológiájában.²⁵

Az 1945. márciusi földosztást követően – ami a zalaapáti bencés birtokot is felszámolta – földet bérelt és egy pár lovat vett a németek által elraboltak helyére, hogy valamiképpen fedezzék a rendház élelmi szükségleteit.²⁶

1945. november 29-én ő is átesett az ún. igazoló eljáráson, ami lehetővé tette, hogy mint a demokráciára nem veszélyes egyén, továbbra is egyházi szolgálatban maradjon.²⁷ Jóllehet, az életút egészében apró formaságnak tűnhet ez a részlet, ugyanakkor érdemes felidézni, hogy a régi köztisztviselői réteg megrostálása és kiszorítása az államéletből már a B-listázások előtt, ezzel az aktussal indult. A front átvonulása idején a helyi lakosság és a menekültek érdekében kifejtett tevékenysége nem is tették kérdéssé igazolási eljárásának kimenetelét, azonban a ’felszabadulás’ ellenére egyértelműen szűkült működésének mozgásterét. Erre már 1945 júniusából találunk utalást. Az egyházak elleni kommunista propaganda akaratlanul is önvédelemre szorította a megszólítottakat, emellett a megszólalás lehetőségét kínáló szakmai fórumok is mindinkább ’népi demokratikus’ befolyás alá kerültek. Szeverin 1945 és 1948 között minden lehetséges fórumon kiállt egyháza és iskoláik védelmében, s nem restelt a kommunista párt szervezte népgyűlésekre sem eljárni, „mert ha a falu kanászának [aki Zalaapátiban a párt egyik erős emberévé lett] joga van politizálni, akkor ezt a jogot senki sem veheti el a plébánostól sem” – emlékezik vissza Tóth Veremund erre a braziliai évtizedek alatt számtalanszor hallhatott történetre.²⁸ 1945. június 11-én a kerületi tanítók átképző kurzusán Szeverin a demokratikus nevelés témában tartott felolvasást, ahol többek között azzal érvelt az is-

kolák államosítása ellen, hogy míg a plébános-igazgató anyagilag is független az iskolától, addig a civil igazgatók – mivel fizetésüket tőlük kapják – minden rezsimmel szemben kiszolgáltatottak. Emellett a szülői (társadalmi) kontrollt megjelenítő iskolaszék is az iskola függetlenségének záloga, megszüntetése az állam (a párt) befolyásának növekedését eredményezné.²⁹ 1946. december 1-jével Bánáss László veszprémi püspök a plébánosi teendők mellett a zalaapáti r. k. fiú és lány elemi iskola igazgatói feladatainak ellátásával bízta meg. A keresztény szellemben történő oktatást mindenkor szívügyének tekintő Szeverint az igazgatói poszt formálisan is abba az irányba terelte, hogy konfrontálódjon az iskolák államosítását mind agresszívan követelő helyi kommunistákkal.³⁰ Közvetlenül emigrációja előtt 1948. március 8-11. között még Holládon, majd március 11-19. között Vörsön tartott missziót.³¹ Ezekben a hetekben azonban már „rendőri felügyelet alá helyezték; a községet nem hagyhatta el, a templomon kívül nem beszélhetett; amikor ezeket a parancsokat megszegte, letartóztatását rendelték el, amely elől sikerült megszöknie. Egy ideig Magyarországon bujkált, majd miután országos körözést adtak ki ellene, felsőbb parancsra Nyugatra ment.”³² A letartóztatási kísérletről Martin Wennestől tudunk meg további részleteket: 16 felfegyverzett kommunista jött érte a faluba, de Szeverin épp nem tartózkodott Zalaapátiban. Hívei, akik ekkor már folyamatosan őrizték a plébániát, értesítették, s így el tudott menekülni.³³ 1948 júliusában elhagyta az országot.³⁴ Közel egy évig Ausztriában maradt, de „[t]öbb osztrák és német kolostor meghívására, sőt unszolása ellenére a misszió vonzott.”³⁵ Mivel a magyar bencések 1931 óta már jelen voltak Brazíliában, nem volt kérdéses, hogy mi lesz a misszió célországa. Sarlós Engelbert rendtársával érkezett 1949. április 13-án brazil földre.³⁶

Brazil évtizedek

Kögl Szeverin pályája inentől még inkább elválaszthatatlan a rend történetétől, a magyar bencések braziliai működésétől. Ennek megfelelően információkat elsősorban a rendhez kapcsolható intézményi és személyes dokumentumokból nyerhetünk. Ezek feltárása a kezdet kezdetén tart, jóllehet mostanra az ötvenéves működésre kiadott jubileumi kötet mellett már elérhető több értékes tanulmány is, elsősorban Somorjai Ádám OSB és Pongrácz Attila tollából, emellett több kor- és rendtárs, mint Hets Aurélián, Tóth Veremund, s nem utolsósorban Szeverin is a memoár műfaján túlmutatóan foglalta össze a rend brazil ágának történetét.³⁷ Ezen írások közös jellemzője a tisztázás: felvállalt küzdelem az idővel, hogy az 1930-as években induló missziós munka dokumentumai ne vesszenek el, emlékei pedig ne merüljenek feledésbe. A szövegeken ezért erőteljesen átüt a kronológia és a hivatalos dokumentumok elsőbbsége a személyes élmények-

²⁹ PFK BK 905/1

³⁰ Ennek a helyi sajtóban is lecsapódó hullámairól tudok; a zalai napisajtó vizsgálatát a kutatás következő lépcsőjében tervezem.

³¹ PFK BK 905/1

³² Kögl Sz. 1960, 87.

³³ Wenness 1994, 14.

³⁴ Testvére, a később építési vállalkozóvá lett Károly pár hónappal megelőzte: „sógorom megrakott székkel vitt át a határon 1948 húsvét hetében. Ő azonban csak egy hosszabb németországi tartózkodás után, Szeverin meghívólevelével érkezett Brazíliába 1949 novemberében. Kögl K. 2000, 4.

³⁵ P. Dr. Kögl János Szeverin rövid önéletrajza. PFK BK 905/7

³⁶ A magyar... 1981, 39; Tóth Veremund OSB nekrológja. PFK BK 905/7

³⁷ A magyar... 1981; Somorjai 1996, 2013; Pongrácz 2005 és 2009; Hets 1956 és 1982; Tóth V. 1996; Kögl Sz. 1992.

²³ Magyar 1996, 11.

²⁴ P. Dr. Kögl János Szeverin rövid önéletrajza. PFK BK 905/7

²⁵ Tóth Veremund OSB nekrológja. PFK BK 905/7, Vö. Kögl Sz. 1960, 87.

²⁶ P. Dr. Kögl János Szeverin rövid önéletrajza. PFK BK 905/7

²⁷ PFK BK 905/2

²⁸ Tóth Veremund OSB nekrológja. PFK BK 905/7

kel szemben. Szerencsére azonban utóbbiak sem elérhetetlenek. Magyar Szervác bencés testvér két kötetben megírta memoárja életközeli betekintést nyújt a missziós munka mindennapjaiba és nehézségeibe.³⁸ (Mint fentebb jeleztem, a tanulmány szempontjából külön szerencse, hogy Szervác /világi keresztnévén: Gyula/ gyerekkora Zalaapátihoz kötődik, ahol Szeverin az akkor ötödik elemibe lépő Gyula hittanára volt. A sors különös útja, hogy későbbi pályájukon több évtized hosszan egymás legszorosabb munkatársaivá lettek a Föld másik oldalán.)

A magyar bencések 1931 márciusától vannak jelen Brazíliában. A történelmi Magyarország területéről az első világháborút követő szociális és nemzetiségi konfliktusok elől menekülve – miután az Egyesült Államok határait már lezárta – tízezrek kerestek boldogulást Dél-Amerikában. A Brazíliába kivándorolt magyar katolikusok – számuk az 1930-as években 60-70 ezerre tehető – Boglár Lajos konzulon keresztül magyar papokat kértek Serédi Jusztinián esztergomi bíboros hercegprímástól, akinek közvetítésével Kelemen Krizosztom pannonhalmi főpát elsőként Szelec Arnoldot küldte. Szelec 1931-ben érkezett Brazíliába. Az ő nevéhez fűződik az első templom felépítése a São Pauló-i Vila Anastáción 1934-től, „ahol a legnagyobb magyar csoport telepedett le a kávéfazendákról menekülve”.³⁹ A magyar bencések első kolostora is itt, a templom mellett épült.⁴⁰

E rövid írásban még csak érzékeltetni sem lehet azt a hatalmas kohót, amiként Brazília működött a 20. században. Indián származásúak, volt rabszolgák leszármazottai, régi európai bevándorlók és több ütemben érkező emigrációs hullámokkal odasodortak alkotják mostanra egységesen brazil tudatú társadalmát. Adott egy földben, vízben és ásványkincsekben hihetetlenül gazdag ország, elképesztő gazdasági fejlődéssel, ugyanakkor kiáltó társadalmi egyenlőtlenségekkel és a harmadik világra jellemző népességrobbanással. Utóbbiak ellenére sem volt, s a jelenben sincs rasszizmus a dominánsan katolikus Brazíliában. A méreteket érzékeltető: az ezredfordulóra a brazilai katolikus egyház „a világegyház egyik legnagyobb hierarchiája” lett, amelyben az 1990-es évekre 252 egyházmegyében 382 püspök szolgált.⁴¹ Az 1970-es években 13 ezer katolikus pap működött az országban, akik hozzávetőleg fele részben még külföldi származásúak voltak. Mellettük 3300 szerzetest és 41 ezer szerzetesnővért tartottak nyilván.⁴² A magyar bencés misszióhoz hasonló szerveződésekre így számos példát lehetne hozni, ha nem is ennyire eredményeseket.⁴³

Szelecet még 19 magyar bencés követte Magyarországról, ill. Európából. Első Magyarországról érkezett munkatársa, Horváth Anzelm 1934 és 1942 között segítette munkáját, majd 1939-ben Dr. Jordán Emil és Dr. Hets Aurélián érkezésével átmenetileg négy főre bővült, majd 1942-t követően három fővel működött a bencés misszió. 1938-ban templomuk mellett a rendházuk is elkészült, amely 1950-ig szolgált a magyar rendtagok bázisául.⁴⁴ 1945 után részben Magyarországról menekülő, részben a nyugat-európai tanulmányaikat befejező, de hazatérni nem tudó rendtársakkal bővült a São Pauló-i magyar bencés közösség.

³⁸ *Magyar* 1996, 1997.

³⁹ *Hets* 1956, 89, *Hets* 1982, 65-66; Tóth V. 1996, 150.

⁴⁰ *Hets* 1982, 65-66.

⁴¹ Tóth V. 1993, 172.

⁴² Tomka 1984, 638.

⁴³ *Hets* 1982, 68.

⁴⁴ Tóth V. 1996, 153.

Az újonnan érkezetteket rendtársaik rögtön bevezették az ottani életbe. Gyorsan és magas szinten meg kellett tanulniuk portugálul, ez a pasztorációs munka feltétele is volt. Ugyanakkor előtte sem maradtak munka nélkül: egyrészt adott volt a magyar közösséghez tartozók lelkipozítása, másrészt pedig a nyelvtudást nem, vagy csak kis mértékben igénylő feladatok. Így volt ez Szeverin esetében is, aki így emlékezik vissza a megérkezése utáni időszakra: „mindjárt másnap, a boldogult Hets Aurélián kivitt a São Paulóhoz közel fekvő Carapicui nevű helységbe, ahol a rendnek kis »sitio«-ja (tanya) volt. Odaérkezve azt mondta, mostantól kezdve ezt te fogod vezetni.”⁴⁵ Szeverin hetente két-három alkalommal járt ki a birtokra, felügyelni és koordinálni az amúgy kis számú személyzet munkáját.⁴⁶ Kezdetől lelkipásztorokodott az anastációi plébánián és a magyar kolóniában. São Paulóban tizenegy templomban misézett és prédikált magyarnak, emellett kivette részét a szórványban élő vidéki, ún. interiori magyar közösségek gondozásából is (búcsúk, zárandoklatok szervezése Szentistvánszentfalva, Árpád-falva, Rákóczi-falva, Bocskaitelep, Buri, Bethlentelep, Itararé, Loréna felkeresése). Közben *Öröm és vigasz. Elmélkedések az egyházi év minden vasárnapjára és főbb ünnepeire* címmel (Szent István Róm. Kat. Egyházközség kiadása, Sao Páulo, 1954) ezer példányban megjelent elmélkedéskötete, ami pár hét alatt el is fogyott. Miután 1951-től a rendi munkamegosztásban elsősorban a gazdasági ügyek viszonylag kötetlenül végezhető intézése jutott rá, „éveken át a legtöbb magyart én temettem” – emlékezik vissza. A São Pauló-i magyar kolónia mellett egy évig a riói magyarok lelkésze is volt.⁴⁷

Szeverin gyorsan integrálódott új életébe. Amikor öccse, Károly is megérkezett és 1949. november 28-án São Paulóban kelt levelében az otthon maradottnak beszámolt első brazilai élményeiről, Szeverint is megemlíti. Mint írja, „Jani vendége vagyok”, majd így folytatja: „Jani sokat dolgozik. Nem néz ki rosszul, de azért közel sem úgy, mint két évvel ezelőtt. [...] Sok ideje telik az utazással. Külvárosban lakunk és általában külvárosban van dolga, habár irodája a város centrumában van, felhőkarcolók között.”⁴⁸ A Károly levelében említett sok munka nem korlátozódott a bencések által felvállalt feladatokra. Szeverin nem sokkal Brazíliába érkezése után, 1949. június 18-án többedmagával megalapította a Könyves Kálmán Szabadegyetemet, ami önmagában is jelzi az őt a magyar kultúrához elválaszthatatlanul kötő szálakat. A szabadegyetemen, amelynek húsz évig volt rektora, 1949 októberétől havi rendszerességgel szerveztek tudományos előadásokat, vitaesteket, zenés programokat, az első tizenöt évben összesen 225 előadást 91 előadóval.⁴⁹ Emellett a Brazil Vöröskereszt Magyar Bizottságának ügyvezető titkári teendőit is ellátta. A szervezet 1945 nyarán alakult, amikor a Brazília és Magyarország közötti diplomáciai kapcsolat még nem állt helyre, ugyanakkor égető szükség volt rá, hogy a menekültként érkező magyarokat valaki ruha-, élelem- és pénzsegélyben

⁴⁵ P. Dr. Kögl János Szeverin rövid önéletrajza. PFK BK 905/7

⁴⁶ „Rátermettségével, anyagi háttérnek, egy kis tanyát (sitio) is berendezett zöldséggel, gyümölcsösrel, tyúk- és sertésenyésztéssel.” Tóth Veremund OSB nekrológia. PFK BK 905/7

⁴⁷ P. Dr. Kögl János Szeverin rövid önéletrajza. PFK BK 905/7; *A magyar...* 1981, 39-40.

⁴⁸ Kögl Károly levele családjához. Szeretném megköszönni Varga Katalin segítségét, aki a levelet rendelkezésemre bocsátotta! *A 2008-ban elhunyt Károly pályája külön tanulmányt érdemelne: érkezését követően – miután a francia hadifogságban elsajátította a nyelvet, 1948-as emigrációja első állomásán, Németországban pedig az amerikaiak által szervezett kurzuson megtanult angolul - a São Pauló-i főpostán volt tolmács, majd építési vállalkozó lett, később tőzsdézett.*

⁴⁹ *Magyar* 1996, 69-70; Pongrácz 2009, 80-81. *Szeverin a következő címmel tartott előadásokat a szabadegyetemen: Jövők társadalmá (1950. július); Gazdasági és társadalmi megújulás (1951.08.18.); Társadalmunk bukása (1953.07.19.); Isten tervez, ember végez? (1956.03.17.); Népek és nemzetek egy körutazás tükrében (1958.11.08.); A brazil földreform (1963.11.09.). Vö. Magyar Műhely... II. 1964.*

részesítse.⁵⁰ Egy további rendkívül fontos funkciója az volt, hogy felvállalta a – diplomáciai kapcsolatok hiányában – ellátatlanul maradó konzuli feladatokat. Ez természetesen nem a szervezet saját döntése volt, kellett hozzá a brazil külügyminisztérium jóváhagyása, amely elismerte „a Bizottság felelős vezetőségi tagjainak nyilatkozatait, hitelesítéseit, aláírásait [...] ugyanolyan jogerővel, mint a külképviseletek konzuli okiratait.”⁵¹ Szeverin 1950 után vett részt az 1970-ig működő szervezet munkájában, s különösen az 56-os menekültek kapcsán akadt sok teendőjük.⁵²

A szabadegyetem kapcsán legalább utalnom kell Kögl Szeverin közírói munkásságára. Szeverin sokat írt (írói álneve /Dr./ Krassó Szörény), de ezen írások legtöbbje emigránsok által működtetett kiadványokban látott napvilágot, s jelen pályarajz számára jobbára nem volt hozzáférhető.⁵³ Ezért különös értékkel bír, hogy a Könyves Kálmán Szabadegyetem első tíz évnvi működéséről számot adó emlékkönyvben egy, az öt foglalkoztató problémákba és értékrendjébe is betekintést adó tanulmányt tett közzé, amiben az emberiség jövőjét mérlegeli. *Az atomkor társadalma* c. írás egyszerre társadalomkritika és jövőforogatókönyv. Előbbi katolikus értékalapról tekint a világra, utóbbi a 19-20. században ténylegesen végbemenő gazdasági-társadalmi-politikai folyamatok mentén rajzolja meg a pár évtizeddel később ténylegesen is meginduló globalizáció jellegzetességeit. A kortárs németnyelvű szakirodalomra támaszkodó munka alaptézise, hogy az ipari forradalom folyamánként „a gép kezdte uralni az embert”, ami „békétlenséget, forradalmat hozott.”⁵⁴ Az alapvető problémának azt tartja, hogy inentől a tudományos-technikai fejlődés és az emberi morál fejlődése végzetesen szétvált egymástól. „A gép azért okozott több kárt, mint hasznot az emberiségnek és békés termelő munka helyett azért torkolt forradalomba, mert sem megismeréséhez, sem pedig felértékeléséhez nem jutott el az ember. A gép igazi lényegét nem fogta fel kortársa. A hitét veszített kapitalista a gépben csak termelő eszközt és a jólét forrását látta s nem a társadalmat formáló követet. A munkás pedig az új jövevényben és gazdájában személyes ellenségét találta meg.”⁵⁵ „Míg a gép babérokat szed, az ember pusztulásba vész! Mi ennek az oka? Az, hogy az ember technikai »érzéke« óriási lépésekkel halad előre, ugyanakkor szociális érzéke egy helyben tipródik. Azaz, az ember értelme újabb és újabb megismerési területeket hódít meg, de természete változatlanul önző marad, sőt korunk elkereszténytelenedésével és elanyagiasodásával még egyre inkább. Pedig a technika fejlődésével együtt az ember szociális érzékének is fejlődnie kellene. A szociális érzék azonban a (keresztény) erkölcs függvénye. Ahol nincsen erkölcs, ott hiányzik a szociális érzék is.”⁵⁶

Az ipari fejlődés kiélezte társadalmi egyenlőtlenségek jelentette szociális feszültségből két kiút kínálkozik: az egyik valamely diktatúra kínálta ‚rend’, vagy a szociális feladatait felismerő és felvállaló állam kialakítása. Előbbi megoldás kommunista és fasiszta variánsai már a 20. század közepére látványosan csődöt mondtak, nyomort és szenvedést hoztak, marad tehát az egyetlen járható út: az államnak a társadalom szolgálatá-

50 1951 után a „Szent Imre Kollégium egyik terme volt az élelmiszer és a ruharaktár. Így a Komité Irodája mellett, a magyar bencések Iskolája lett a menekültek második találkozóhelye.” *A magyar...* 1981, 23.

51 *A magyar...* 1981, 21.

52 Lásd Magyar Szervác visszaemlékezését: „A vármhatóságoknál Szeverin atyának nagy ismeretése volt, így ott meg sem nézték a csomagjaimat.” *Magyar* 1996, 55.

53 Elsősorban a Délamerikai Magyar Hírlap Évkönyveiben megjelent írásokra gondolok, de apróbb utalások alapján vélelmezhető, hogy írói munkássága nemcsak erre az egy periódikára szorítkozott.

54 *Kögl Sz.* 1960, 88.

55 *Kögl Sz.* 1960, 89.

56 *Kögl Sz.* 1960, 89-90.

ba állítása. „Amint a múltban, így a közeljövőben is szükségszerűen meg kell indulnia egy szociális mozgalomnak. A nagy kérdés, hogy ez a szociális mozgalom természetes úton fog-e kifejlődni, s békés úton éri-e el a célját, vagy pedig ez is egy szociális forradalomba kényszerül. A nagy kérdés, hogy a szükségszerű fejlődés organikus lesz-e, vagy anarchikus? Ezzel a problémával már most kell számolnunk s megoldásán már most kell gondolkodnunk.”⁵⁷

A jövőt fürkészve megállapítja, hogy az emberiség hatalmas, megállíthatatlan társadalmi átalakulás előtt áll, ami azonban nem feltétlenül kell, hogy veszedelmet jelentsen. A korábbi korszakok azon jellegzetessége, hogy a tömegek csak a csatatéren találkoztak egymással, immár lassan múlttá lesz. Ez a szerencsés következzel jár, hogy a másiktól szerzett tapasztalataik immár nem háborús tapasztalatok többé, amelyeket korábban – békeidőben – a nevelés révén adtak tovább a következő generációnak. A globalizálódó világban ellenben, „hála a közlekedési eszközök fejlődésének, napon-ta ezer és ezer idegen találkozik pszichológiailag a legkellemesebb beállítottságban, békés, kiegyensúlyozott lelkiállapotban más idegenekkel. Ilyenkor kölcsönösen megállapítják, hogy a másik is ember s egyáltalán nem olyan, amilyennek a családi háborús hagyományból és a betegesen nacionalista iskolából megismerték.”⁵⁸ [...] „Az országhatároknak ma már nincsen az a jelentőségük, mint valamikor volt és a földrészek is kezdik jelentőségüket veszteni. Ma már alig számítanak, sőt mondhatnánk, nincsenek független nemzeti problémák. Ma minden embert a világproblémák foglalkoztatják [Sic!]. [...] A technika tehát elvezet bennünket a földi egység megismeréséhez és ezzel egyre jobban annak elfogadásához, hogy az emberiségnek is egynek kell lennie.”⁵⁹ Ezen cél elérése viszont elképzelhetetlen a létfelelősség tudatosításától, attól, hogy „értelmünk kell hogy elvezessen bennünket az emberiség egységének megismeréséhez.”⁶⁰ Itt lényegében a globalizáció természetjogon alapuló keresztény variánsa mellett érvel: „A faji és nyelvi jelleg megtartásával, a legnemesebb értelemben világpolgárnak kell lennünk s nem magányos tömegnek, amelyet, mint tengerparti homokot az atomkor vihara egymás mellé hordott, de semmi lelki kontraktusuk nincs egymással. Nem egy hotel vendégeként kell idegenül egymás mellett élnünk, hanem mint egy templomi szeretetközösségnek. Szívünk, nyelvünk, természetünk lehet különböző, de lelkünknek egynek kell lennie, mert egy a Teremtője.”⁶¹

Az esetlegesen kételkedők számára is nyilvánvalóvá teszi, hogy miért csak a keresztény út lehet járható: „Sem a Francia Forradalom az »Egyenlőség, szabadság és testvériség« mottójával, sem pedig a kommunizmus a »Világ proletárjai egyesüljete!« jelszavával nem tudta az egységet megvalósítani. Miért? Mert a társadalmi egység sem nem politikai jelszavakon, sem pedig nem szociális egyenlőségen, vagy anyagiakon múlik, hanem lelki érettségen, hiten, keresztény alázatosságon. Csak hiten alapuló keresztény alázatosság tudja magát faji, értelmi és társadalmi korlátokon túltenni, tud mindenkit testvérnek elfogadni.”⁶² Az emberiség előtt tehát az a hatalmas kihívás áll, hogy képes-e az erkölcsi megújulásra vagy újabb balsikerű társadalomreformokba kezd. „Nemcsak a jog és a gazdaság regenerálódására van szükség, amint sokan hirdetik, hanem elsősor-

57 *Kögl Sz.* 1960, 89.

58 *Kögl Sz.* 1960, 91.

59 *Kögl Sz.* 1960, 91.

60 *Kögl Sz.* 1960, 91.

61 *Kögl Sz.* 1960, 91.

62 *Kögl Sz.* 1960, 91-92.

ban az erkölcs regenerálódására. Egy osztály nélküli társadalomnak kell kialakulnia, de nem marxi, hanem krisztusi értelemben.”⁶³

Az egészségesülés a gazdaságban már megindult, ennek akkoriban sokat ígérő állomása a majdani Európai Uniót csírában magában hordó Montan-Union [*Európai Szén- és Acél Közösség, alapítva 1952-ben. - A Szerk.*] megalakítása volt. 1960-ban emellett a szociális állam kiépülése is hosszú távon fenntartható és világméretben is adaptálható intézményi struktúrát ígért. „Az új állam egyik főfeladata az lesz, hogy örökjön azon, hogy az új gazdasági források ne csak egy privilegizált osztályé legyenek, hanem a közösségé. [...] A jogi állam kiküszöböli a kisajátítást, amiről keserves tapasztalataink vannak. Az államot nem sajátíthatja ki magának sem egyén (L'Etat, c'est moi), sem párt. [...] A pártrendszer nem más, mint klikk, amely tönkreteszi a demokráciát. A párt küldöttjei nem a népet képviselik, hanem pártjukat; ők a párt közönséges ügynökei.”⁶⁴ Másként: „az új állam nem lesz éjjeli őr, de zsarnok sem, hanem a jog és igazság legfőbb megtestesítője. Szorgosan kell ügyelnie a »játékszabályokra«, azaz mint elrendező és eligazító tekintély a társadalom szolgálatára lesz.”⁶⁵

E vízióban véleményem szerint visszaköszön az 1960-ban már jó évtizedes brazíliai működés, az ottani szociális problémákkal való szembesülés is. Szeverin egyszerre radikális és konzervatív. Radikális abban, hogy a szociális problémák megoldását első helyre teszi, még a szabadság kiteljesedését is ennek rendeli alá. Konzervatív ugyanakkor a tekintetben, hogy nem forradalmat hirdet, hanem keresztény, szervesen építkező társadalomreformot. Elveti a korlátok nélküli szabad versenyt, mert az végső soron csak monopóliumokat hoz létre, s maga kapcsolja ki a versenyt. Amíg nincs szociális biztonság, „addig nem beszélhetünk szabadságról”. A szabadság esetében az egyén – alapvetően: gazdasági – szabadsága nem sértheti a közösséget. Az államnak „[n]em szabad engednie azt, hogy szabadság címén, az egyéni liberalizmus a köz kárára legyen.”⁶⁶ [...] „Ma már nem beszélünk arról, hogy a kapitalizmus igazságtalan, ma már egyöntetűen azt mondjuk, hogy a kapitalizmus csődöt mondott. Minden velejárója: trust, kartell, monopólium stb. a szociális igazság és így a természetes emberi élet ellen szól. Az államnak ezen gazdasági hatalmakat vaskézben kell tartania. Az irányítás, a tervezgatókodás még nem diktatúra. A szabad gazdálkodás a termelésre, az állam pedig a közjóra és a nemzet jövőjére ügyel.”⁶⁷

A Szent Imre Kollégium

A szerzetesközösség legnagyobb vállalkozása 1951-ben indult a Szent Imre Kollégium (Colégio Santo Américo) megalapításával. „Mivel a páterek okleveles tanárok voltak, így jött a gondolatuk az iskolaalapításra. Pénzük nem volt, csak erős hitük és munkakedvük.”⁶⁸

Mint minden ilyen esetben, igazából csak az alapítás után jött a neheze. A vállalkozást fenntarthatóvá és legalább nullszaldóssá kellett tenni. A magyar bencések egyetlen tökéje tudásuk volt, és az a remény, hogy tanítványaik hírét viszik iskolájuknak, újabb szülőket inspirálva arra, hogy gyermeküket hozzájuk írassák. A szervezésben, az isko-

la gazdasági alapjainak megteremtésében Dr. Jordán Emil perjel szerzett elvülhetetlen érdemeket, míg a házgondnoki és az iskolai adminisztrációval járó feladatokat (könyvelés, személyi ügyek, bérek, számlák stb.) Szeverin látta el egészen 1968-ig. A Szent Imre Kollégium élete a jogfolytonosság ellenére valójában térben és időben két jól elkülönülő szakaszra bontható. Az iskola első épületét a bencések a katolikus egyetemtól bérelték. Az egyetem új helyre költözött, s a megürült, de eredetileg is oktatási célokra emelt épületét 1950. október 20-án megkötött szerződéssel bérbe vette a Szent Gellért Kolostor. Az első félévben 116 diákot vettek fel, a negyedik évben már 430 növendékük volt.⁶⁹ Az első években a diákok hozzávetőleg negyede még magyar volt, majd arányuk fokozatosan csökkent.⁷⁰

Az iskola a belvárosban feküdt, így terjeszkedni, bővülni nem tudott. Ezt a problémát volt hivatva orvosolni az a telekvétel, amire 1958 szeptemberében került sor. A São Paulo külvárosának számító Morumbi negyedben, ahol az egyik nagy szegénynegyed (favella) és a középosztályi kertvárosi rész találkozott, kezdetben 4,5, majd 6 hektárra bővített telken a rendház és a kollégium mellett a sportpályáknak is bőven jutott hely. Az iskola felépítése két év múlva indult, s csaknem évtizedes elfoglaltságot jelentett Szeverin számára. A későbbi perjel, Tóth Veremund visszaemlékezése szerint, „1960-ban megkezdtük az akkor még távol -eső, teljesen pusztá Morumbi-negyedben az új iskola építését. Miből? A pénzszerzés [Jordán] Emil gondja volt, az építés Szeveriné. (Mi többiek pedig húztuk a napi igát.) Nagy körültekintés bátorság kellett az építkezéshez: az új telekhez még bekötő út sem volt. Ezt is Szeverinnek kellett megalkotnia. [...] Ki is a megmondhatója Szeverin sok futkosásának? A beszerzésekben, a munkások irányításában és ellenőrzésében, a tervek kivitelezésében!”⁷¹ Szeverin hasonlóan értékeli életének ezt az időszakát: „[a] tervező mérnök még sohasem épített iskolát, így szívesen vette a gyakorlati tanácsokat. Fő gondom az épület gyakorlati működése (funkció) és a takarékoság volt. Az építkezési vállalatnak nem tetszett, hogy egy állandó anyagi ellenőrt állítottam a munkálatokhoz és ismételt tiltakozott, hogy az összes bevásárlásokat (az árengedmény miatt) magamnak tartottam vissza. Tény, hogy az első téglától az utolsó szegig mindent magam vásároltam és soha semmit telefonon.”⁷² Ezzel milliókat spórolt a rendnek.⁷³ Az alapvető létesítményekkel (rendház, gimnázium) 1963-ra elkészült a Szent Gellért kolostor és a Szent Imre Kollégium.⁷⁴ A kollégium már az 50-es években is az egyik legkiválóbb iskolának számított, de az új helyen létrehozott hatalmas oktatási központot immár nemcsak São Paulo, de Brazília egyik legkiválóbb intézményeként tartották számon.⁷⁵ Jóllehet, már csak az iskola fenntartási költségei miatt is, elengedhetetlen volt, hogy nagy számban legyenek jelen a São Paulo-i felső középosztály gyermekei, az intézmény elsősorban az általa kínált tudás, nem pedig rekrutációs bázisa miatt számított elit iskolának. Az új épület átadásakor ezt a szociális felelősséget beszedében Dr. Jordán Emil perjel is hangsúlyozta: „A Szent Imre Kollégiumnak, gazdag és szegény negyedek mesgyéjén, nem az a feladata, hogy választóvonal legyen. Ellenkezőleg: a magasra emelve, Szent Benedek példája szerint, összekötő kapocs kell legyen

⁶⁹ *A magyar... 1986, 16-17. Az első épület leírását lásd Magyar 1996, 59.*

⁷⁰ *Pongrácz 2009, 117*

⁷¹ *Tóth Veremund OSB nekrológja. PFK BK 905/7*

⁷² *P. Dr. Kögl János Szeverin rövid önéletrajza. PFK BK 905/7*

⁷³ *Tóth Veremund OSB nekrológja. PFK BK 905/7*

⁷⁴ *Hets 1982, 68. A Morumbin felépült iskola és rendház részletes leírását lásd Magyar 1996, 133-136; Pongrácz 2005, 115-116; A magyar... 1981, 19.*

⁷⁵ *Az iskola eredményeiről lásd Tóth L. 1990, 61; Magyar 1996, 138-139. Lásd még Borbándi értékelését az emigrációs magyar kultúra szempontjából: Borbándi 1981, 369. és 1989, II/75.*

⁶³ *Kögl Sz. 1960, 92.*

⁶⁴ *Kögl Sz. 1960, 92-93.*

⁶⁵ *Kögl Sz. 1960, 93.*

⁶⁶ *Kögl Sz. 1960, 93.*

⁶⁷ *Kögl Sz. 1960, 94.*

⁶⁸ *Magyar 1996, 58.*

a Rend jelmondata értelmében: Ora et Labora. A mi bencés hivatásunk fölvenni a kontextusba és az iskolába az előkelők és a köznépfiaiit”.⁷⁶

Az új épületben immár kínáltak elemi oktatást is, 1980-tól pedig koedukálttá tették a képzést, hogy a távolabbról érkező szülők ne veszítsenek időt lányaik más iskolába történő szállításával. A diáklétszám így 1200 fölé növekedett.⁷⁷ 1968-70-ben Szeverin megszervezte a rendházhoz tartozó Szent Benedek Plébániát. Az iskolával szomszédos szegénynegyed (Vila Morse) szociális problémáit a bencések nemcsak észlelték, hanem – mivel a kisegítő személyzet részben onnan érkezett –, beleláttak az ott élők mindennapi nehézségeibe is. Dr. Jordán Emil OSB mellett Szeverin szorgalmazta, hogy a Vila Morse negyedben alapítsanak óvodát és indítsanak szakmunkás-tanfolyamokat. Emellett – többek között – gyógyszer- és élelmiszersegélyezés, fogorvosi szolgálat és tanácsadás képezte a központ profilját.⁷⁸ 1965-től indult ez a szolgálat. A napközitthonos óvodára nagy igény volt, mert így lehetővé vált, hogy a környékbeli anyák munkát vállalhassanak. „A bölcsőde és napközi otthon építése Vila Morsén teljes egészében Szeverin atya gondja volt, akárcsak iskolai építkezéseinké.” Itt is maga végezte az anyagbeszerzést. Templom nem lévén, kezdetben szükségképpelnában várták a híveket, ahol Szeverin misézett.⁷⁹ A szegények felé való fordulás Szeverin életében azonban nem volt

Kögl Szeverin

előzmény nélküli, hiszen már 1950 óta ő vezette a klostor szeretetszolgálatát. Igaz, a napi teendők intézését 1960-ban, az új iskola építésének megkezdése után Szervác testvérnek adta át.⁸⁰

Közben lehetőségeihez mérten kereste a kapcsolatot az otthonmaradottakkal. Egyik első európai útján, 1958-ban csak Andauig jutott el, onnan hívta fel telefonon hűgát, Irmát, aki a szentjánosi postán várta hívását.⁸¹ Ismerve a kor viszonyait, kész csoda, hogy egy ilyen beszélgetés is létrejöhessen. De legalább láthatta szülőfaluja templomának tornyát. Tíz évvel később már nem kellett letartóztatástól tartania, 1968-ban, majd hús év után végre hazalátogathatott.⁸² 1976-ban is járt Magyarországon, a nyolcvanas években pedig háromszor is: 1984-ben, 1987-ben és 1989-ben. De ne szaladjunk ennyire előre!

Misszió Nova Santa Rosában

A magyar bencések tisztában voltak vele, hogy az intézményesülésben elért látványos sikereiket csak kellő demográfiai alap mellett tarthatják meg. A rendnek új tagokkal kell bővülnie, egyébként az elmaradó generációváltás az addigi eredményeket is maga alá temeti. A közösségnek azzal kellett szembesülnie, hogy iskolájuk legyen

⁷⁶ A magyar... 1981, 18.

⁷⁷ A magyar...1981, 18-19; Pongrácz 2005, 116.

⁷⁸ Tóth L 1990, 62.

⁷⁹ Magyar 1996, 148.

⁸⁰ Magyar 1996, 145.

⁸¹ Dr. Horváth József szíves közlése.

⁸² Erről tamiskodik az a Braziliában 1968. július 25-én kelt képeslap, amiben családjának megköszöni a szíves vendéglátást. Az információért Wolf Gellértnek tartozom köszönettel.

bár a legjobb São Paolóban, a diákseregben nem támadnak szerzetesi hivatások. Erre a mind égetőbb problémára valamiféle megoldást kellett találni. Tóth Veremund OSB így emlékezik erre az időszakra vissza: „Perjelségem második évében, 1969-ben, úgy látuk, hogy lépnünk kell: az utánpótlás érdekében vállalnunk kell egy alapítást valahol Délen. Meghívásomra Szeverinnel róttuk több alkalommal is az ezer kilométereket. Végül megállapodtunk Parana-államnak S. Paulótól éppen 1000 km-re fekvő városkájában, Nova Santa Rosában. A hosszú utakon egyszer feltettem Szeverinnek a kérdést: kit tartanál alkalmasnak az új alapításra? Nem szólt semmit. Utána ő kérdezett vissza engemet. Én kijelentettem neki, hogy kezdettől fogva órá gondolk. Újra csak nem szólt semmit. Én csak vártam, vártam. Egyszer csak becsúztat hozzám egy levelet – a legszébbet mit egy előljáró kaphat –, melyben igent mond kérésemre, hiszen tudja, hogy a Jóisten hívja az új feladatra. Tudatában voltam, hogy nagy ára volt az ő válaszában: messze került Károly testvére családjától és barátaitól, a Szabadegyetemtől.”⁸³

Az a levél, amire Tóth Veremund utal, valahogyan eljutott Magyarországra is, s most a családi ereklyék között őrzik.⁸⁴ Ebben a beöltözése 35. évfordulóján írt levélben Szeverin osztja Veremund helyzetértékelését: „Tökéletesen egyetérték Veled, hogy miután anyagilag körülbelül biztosan állunk, az utánpótlás legyen főgondunk.” Majd így ír meghívásáról: „Kedves Veremund! Tudod, hogy nem vagyok bigott, de ugyanakkor hitemet életemben egy pillanatra el nem veszítettem. Ezzel a hittel kértem az utóbbi hetekben a Jó Isten kegyelmét és útmutatását. A napokban is az egyik szentmisémben ezen elmélkedtem, és mintegy tépelődve jelt kértem az Istentől, amikor egészen váratlanul e szavakat juttatta eszembe: »Mindaz aki elhagyja értem otthonát, testvéreit ... százannyit kap és örökségül az örök életet.« Nem tartozom azok közé, akik mindenben csodát látnak, de ez esetben, lehet, hogy mások mosolyognának, de én mégis isteni jelnek vélem. Így érlelődött meg bennem, hosszú és kemény tépelődés után a döntés: rendelkezésemre állok az új alapításnál! Tudom, hogy nehéz lesz, de vállalom, sőt most már – döntés után – örömmel vállalom és biztos lehetsz, hogy vállalt munkámat nem hagyom néhány hónap után cserben.”⁸⁵

A dél-brazíliai Parana állambeli toledói egyházmegyében található Nova Santa Rosát 1952-ben alapították, őserdei környezetben, főleg német evangélikus, baptista és katolikus bevándorlók, ill. utódaik.⁸⁶ Az akkor felparcellázott területen főleg fiatal házasok vettek 10-20 hektárnyi földet, hogy az erdőt kitermelve a helyén földművelést folytassanak. A toledói püspök akkor járult hozzá a küsseminárium megalapításához, ha elvállalják a helyi plébánia és a 14 hozzátartozó filia ellátását, amelyek közül a legközelebbi 7, a legtávolabbi 35 km-re feküdt.⁸⁷ Az erről szóló megállapodást 1969. szeptember 25-én írta alá Dom Armando Cirio püspök és Tóth Veremund perjel. A közösség leendő lelki vezetői az ezt követő napon megtekintették Nova Santa Rosát és a hozzá tartozó falvakat. Szeverin szeptember 27-én tartotta meg bemutatkozó szentmiséjét a helyi, fából ácsolt templomban. Egyszerre látta el a plébánosi és a házfőnöki feladatokat. Előbbinél fontos érv volt személye mellett az is, hogy német anyanyelvüként az idős, a portugált nem beszélő német származású híveket is meg tudja szólítani.⁸⁸ A

⁸³ Tóth Veremund OSB nekrológja. PFK BK 905/7

⁸⁴ Kögl Szeverin levele Tóth Veremundnak. (São Paulo, 1969. augusztus 6.) Ezúton is köszönöm Varga Katalin segítségét, aki rendelkezésemre bocsátotta a levelet.

⁸⁵ Kögl Szeverin levele Tóth Veremundnak. (São Paulo, 1969. augusztus 6.)

⁸⁶ Magyar 1997, 19.

⁸⁷ Magyar 1996, 149; A magyar... 1981, 11.

⁸⁸ Magyar 1997, 15.

rendház első lakói Szeverin, a szintén magyarországi német származású Ther Péter és Magyar Szervác voltak. A falu szerény fatemplomát már 1969. karácsonyi érkezésüket követően igyekeztek komfortosabbá tenni: esővédő veranda került a bejárat elé, sekrestyét építettek.⁸⁹ Ami otthonukat illeti, a rendházként működő lakást bővítették, a veranda beüvegezésével nyertek egy ebédlőt, hűtőszekrényt szereztek be stb. A kezdeti idők mindennapi nehézségeit jól érzékelteti Szeverin, amikor felidéri, hogy „[j]ó időben a porfelhők, esős időben a sár okozott elképzelhetetlen nehézségeket. [...] Érkezésemkor (1970) az aszfalt 95 km-re, a posta és telefon 45 km-re volt. [...] A szentmiséket sokszor családi házakban, egytantermes iskolákban vagy néhány fakápolnában tartottuk.”⁹⁰ S ha mindehhez hozzávesszük, hogy ők annak idején mindenkor szerzetesi habitusukban jártak, akkor a meleggel vagy a sárral járó kellemetlenségeket bátran sokszorosára tehetjük.

A szeminárium adta feladatokba mindenesetre nagy lendülettel vetették bele magukat mindhárman. Tóth Veremund sorai jól visszaadják az indulás lelkesedését és optimizmusát. „Nemcsak Péter, hanem ugyanúgy Szeverin és Szervác is igen meg vannak elégedve a gyerekekkel. A gyerekek együtt étkeznek a rendtársakkal, így egy kis családban érzik magukat: vidámak, felszabadultak, akárcsak odahaza.”⁹¹ A küsszeminárium tíz gyermekkel indult egy kis bérelt házban, közülük öt árvával.⁹² Miután a plébánián évek óta nem volt bérmálás, 1970. március 21-hez időzítve, egy egyhetes bérmakörút keretében ezt az adósságukat is törlesztették. Ugyanekkor került sor Szeverin plébánosi beiktatására is.⁹³ Dom Armando toledói püspök beiktatási beszédére a kisváros újdonsült plébánosa így válaszolt: „brazil hazánk fejlődésének lesz az apostola a béke és a szeretet hirdetésével és megvalósításával.”⁹⁴ A brazil haza hétköznapi valósága, a német anyanyelv és a magyar identitás jól megfértek egymás mellett. Gyorsan sikerült is elfogadtatni magukat. „Miután híveink megismertek bennünket, pár hét múlva kezdtek érkezni természetbeni adományaik is. Mivel ők többnyire a tanyájukon laktak, így mise után elmentünk hozzájuk az ígért malacért, kukoricáért vagy rizsért. A gyerekek szülei is leginkább természetben fizették a tartásdíjat. Az első két évben így adományokból beszereztük a 20-25 személyre való ételmet.”⁹⁵ A saját gazdaság megszervezése és beüzemlése (jóságtartás is) Magyar Szervác ügyességét dicsérte.

A közeli Marechal Rondonban a helyi rádióban vasárnaponként reggel hét órai kezdéssel húsz perces elmélkedést tartottak. „Szeverin azt az újdonságot vezette be, hogy az utolsó öt percben németül szól »an die Großväter und Großmütter«, akik valóban nem beszélnek a »bom dia« köszöntésen túl portugálul. Utána igen sokan hálálkodtak neki a figyelmes újításért.”⁹⁶ Az általa szervezett katekézis-kurzusok révén már az indulást követően nem sokkal szakképzett hitoktatók működhettek a környező falvakban. 1970 júliusában megvásárolták a felépítendő küsszeminárium 19 hektáros telkét, amin volt már néhány gazdasági épület, némi szántó és gyümölcsös.⁹⁷ Szeverin terve az volt, hogy Pannonhalma kicsinyített mását építik fel, de ez sem anyagi szempontból, sem a kivitelezés várható nehézségei miatt nem tűnt reálisnak. A Szent Imre küsszeminárium

⁸⁹ Magyar 1997, 20.

⁹⁰ P. Dr. Kögl János Szeverin rövid önéletrajza. PFK BK 905/7

⁹¹ Tóth Veremund levelét idézi Magyar 1997, 33.

⁹² Magyar 1997, 27, 39.

⁹³ Magyar 1997, 27.

⁹⁴ Tóth Veremund levelét idézi Magyar 1997, 31.

⁹⁵ Magyar 1997, 25.

⁹⁶ Tóth Veremund levelét idézi Magyar 1997, 30.

⁹⁷ Magyar 1997, 39.

megvalósult épületének tervrajzát végül ő maga készítette, amit testvére, az építési vállalkozóvá lett Károly igazított ki.⁹⁸ A szeminárium, a kolostorépület, a hozzátartozó kápolna és a kiegészítő létesítmények (gazdasági épületek, közösségi és mellékhelyiségek, sport-, sőt kuglipályák) felépítésének története szétfeszítené jelen írás kereteit, ennek fázisait azonban részletgazdagon bemutatja Magyar Szervác, akinek Szeverin közjegyző által is hitelesítetten, 1976 januárjában átadta a gazdasági ügyintézővel, építkezéssel kapcsolatos valamennyi jogkörét.⁹⁹ Az épületegyüttes kis lépésekben, a következő fázis költségeit apránként kigazdálkodva 1975-re nyerte el ma is látható formáját. Időközben csak annyi változott, hogy az eredetileg faépületeket fokozatosan időtállóbb téglalapületekre cserélték. Az építkezés állomásainak csak néhány fontosabb elemét villantom fel itt. Maga a szeminárium 1972-re készült el, s november 5-én, Szent Imre ünnepén szentelték fel.¹⁰⁰ 1973-ban a régi fa plébániatemplom mögött új templom építésébe kezdtek, de különösebb tervezés nélkül, így annak fala, nem bírván a terhelést, még építése közben leomlott (újabb nekifutással 1976-ban folytatták az építkezést). Egy az év novemberi vihar három további, a filiához tartozó templomot tett tönkre, ezeket is renoválniuk kellett.¹⁰¹ 1974-en megkezdtek a szemináriumhoz tartozó, hajó alakú kápolna építését is, aminek kapcsán a helyiek azzal viccelődtek, hogy a „Herr Pfarrer várja a második vízözönt, mert építi a Noé Bárkáját!”¹⁰² 1975-ben elkészült a könyvtárak is.¹⁰³ Építkezéseik anyagi alapját vacsorákkal, ill. a szépen bővülő saját gazdaság terményeinek eladásával teremtették meg. A vacsorákat oly módon kell elképzelnünk, hogy ökörsütés keretében, a környező településeket is átfogóan, hatalmas, több száz fős partit szerveztek, ahol a vendégek annak tudatában és olyan léptékben fizettek az elfogyasztott étkeért, hogy adományuk a szeminárium egy-egy újabb elemének elkészültét segíti majd. A közösség ilyen mértékű áldozatvállalása teszi érthetővé, hogy időskori önéletrajzában Szeverin így fogalmazhat: „Tizenöt év alatt felépült hét komoly téglaplomb és öt masszív fatemplom.”¹⁰⁴ A saját gazdaság jelentősége is alig megbecsülhető. Ez nemcsak az önellátást tette lehetővé (szeminaristákkal: 50-70 fő!), de a nagyban termelt szántóföldi kultúrák terményeinek eladásával jelentős készpénzbevételhez is jutottak. Gazdaságukat idővel gépesítették is.¹⁰⁵

A mindig vágyott tanári pálya végül is itt, az őserdő szélén adatott meg Szeverinnek, amikor a helyiek felkérésére, egyetlen okleveles tanárként a helyi gimnáziumban és kereskedelmi középiskolában taníthatott. Tanári ars poeticájáról egy helyütt így vall: „Diákjaimnak, akiket az életre próbáltam mindig nevelni, azt szoktam mondani: »Az emberi életben az első helyet az Isten, a második helyet a tudás, a kultúra kell, hogy elfoglalja. Imádkozni és helyesen gondolkodni.«”¹⁰⁶ Hiteles és felkészült pedagógusként tanított, ezért újdonsült kollégái újabb feladattal keresték meg. „Mindjárt a második felévben a tanári kar egyhangúlag igazgatónak jelölt (addig egy fogtechnikus volt az igazgató), amit a hatóságok jóvá is hagytak.”¹⁰⁷ Noha Szeverint csak többszöri kéréssel lehetett rávenni, hogy egyházi teendői mellett a település gimnáziumában is tanítson, az

⁹⁸ Magyar 1997, 40-41.

⁹⁹ Magyar 1997. A gazdasági jogkörök átadását lásd uo. 66.

¹⁰⁰ Magyar 1997, 52-53.

¹⁰¹ Magyar 1997, 56-57, 71.

¹⁰² Magyar 1997, 59-60.

¹⁰³ Magyar 1997, 86.

¹⁰⁴ P. Dr. Kögl János Szeverin rövid önéletrajza. PFK BK 905/7

¹⁰⁵ Magyar 1997, 69-70.

¹⁰⁶ Kögl Sz. 1992, 14.

¹⁰⁷ P. Dr. Kögl János Szeverin rövid önéletrajza. PFK BK 905/7

igazgatói feladatokat elvállalását követően minden erejével azon volt, hogy egy valódi, képesített tanári karral rendelkező középiskolává alakítsa azt. E célból kötelezővé tette a diploma levelező szakon történő megszerzését.¹⁰⁸ Az igazgató posztját azután öt és fél év múlva, 1977 márciusában vált meg, miután az általa kiválasztott, részben kinevelt utódban biztosítottak látták a meglevő irány folytatását. „Nem akarták elfogadni, de nem tágitottam.”¹⁰⁹

Míg a gimnázium fokozatosan professzionalizálódott, a kisszeminarium csak részben váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Jóllehet az alapítók közül senkinek sem voltak irreális várákosai, tény, hogy az idejének között nagy volt a lemorzsolódás, s az azt elvégzők közül is csak 1977 februárjában került ki az első személy, aki be is öltöztött São Paulóban. A többség csak tanulni szeretett volna.¹¹⁰

63 éves korában barátainak írt körlevelében objektívan számol be helyzetéről, sikeiről, lehetőségeiről és kudarcairól. „Még mindig itt élek – írja – az őserdő szélén –, csendben és megelégedetten. Munkaköröm a régi: igyekszem gondozni tizennégy kisebb-nagyobb helységben a rám bízott kb. 12.000 lelket; próbálok nevelgetni az immár teljesen elkészült szemináriumunkban rendünk jövőjét, hatvan szeminaristát; fáradozom a gimnáziumban és a kereskedelmi középiskolában heti tizenöt órában, hogy a környék fiatalágába egy kevés kis kultúrát és minél több erkölcsöt öntsek [...]”.

Nem panaszkodhatom, általában sikerrel jár a jó szándék [...]. Nem panaszkodhatom híveimre, ha arra gondolok, hogy nyolc évi ittlétem alatt hét helyen épült új kápolna (addig az iskolában miséztünk); három helyen ugyanez folyamatban van; két helyen már a vas tetőszerkezetet rakják fel, a harmadik helyen emelkednek a falak.

A szemináriumban már nem olyan mutatós az eredmény. Tudják, hogy Nova Santa Rosán csak kisszeminariumunk van, vagyis alsós gimnazistákkal vesződünk. A negyedik osztály után São Paulóba mennek, ahol folytatják a felsős gimnáziumi és teológiai tanulmányaikat. Az eddigi eredmény, hogy húsz elsőből nyolc-tíz jut el negyedikig és tíz negyedikből négy-öt kerül São Paulóba. Ha ezekből évenként majd egy-egy szentelésre kerül, akkor igen meg leszünk elégedve. Ez azt jelenti, hogy az első osztályos szeminaristák számához arányítva kb. 5% éri el a papságot.¹¹¹

Az utánpótlás biztosítására maga is tartott missziókat, az egyiket épp 1977-ben: „[j]úliusban egy nyolcnapos dél-brazíliai körútra indultam. Cél: misszionáriusokat toborozni. Sikerült is és a misszió aug. 20-28. között óriási sikerrel lepergett. A nép, a misszionáriusok és főleg én, boldogok voltunk.”¹¹²

A rengeteg munka és az ezzel járó stressz szervezetét megviselte, ráadásul a missziós környezet amúgy sem kedvezett annak, hogy az esetlegesen jelentkező testi tünetekkel bíbelődjön. Szervác és az időközben Nova Santa Rosába érkezett Egidio 1975. január végén egy kéthetes missziós körutat terveztek Mato Grosso-ba. Az út alatt a plébániát ellátó Szeverin rosszul lett. Szervác, megérezve, hogy valami gond lehet otthon, már egy hét után hazatért. Szeverin azonban rosszullete ellenére ragaszkodott hozzá, hogy egyedül induljon el kivizsgálásra São Paulóba. „Sikerült megtennie az ezer km-t, de ahogy hazaért, összeesett és azonnal vitték be a São Luiz Kórházba, ahol mindjárt meg is mütötték.”¹¹³ Betegségéből ugyan felépült, de a 80-as évekre egészsége már nem volt a régi.

¹⁰⁸ Magyar 1997, 50.

¹⁰⁹ Kögl Szeverin körlevelét idézi Magyar 1997, 80.

¹¹⁰ Magyar 1997, 79.

¹¹¹ Kögl Szeverin körlevelét idézi Magyar 1997, 79-80.

¹¹² Kögl Szeverin körlevelét idézi Magyar 1997, 83.

¹¹³ Magyar 1997, 90.

1979-ben múzeumot alakítottak ki. „A házat atyánk csináltatta, a felszerelést pedig összekoldulta a kolonosoktól. [...] Egyed atyánk pillangógyűjteményt készített, ezt a Múzeumban helyezték el. A kígyógyűjteményt szintén.”¹¹⁴ 1982-ben az az évi kivételesen jó termésű év, amikor az ottani éghajlaton háromszor is arathattak, lehetővé tette, hogy fából épült, s korhadásnak indult épületeik helyére téglalapú épületeket húzzanak. Az ezzel járó szervezést azonban már a gazdaságot is irányító Szervác végezte.¹¹⁵

A Nova Santa Rosa-i szeminárium fejlődése a bencések személyi lehetőségeinek és a helyi társadalom motiváltságának volt a függvénye. Mindkét tényező a kisszeminarium működési lehetőségeinek szűkülése irányába mutatott. „Ahogy Parana államnak ez a vidéke fejlődött, egyre több iskolát építettek, így aztán minden évben kevesebb jelentkező volt a kisszeminariumokba. A gyerekek szívesebben maradtak odahaza a családi körben.” A diákalap elolvadásához társult a magyar bencések korstruktúrájának kedvezőtlen alakulása: a nyugállományba vonuló vagy elhalálozó rendtagok helyére nem került a kellő számban új hivatás. 1985-ben elhunyt Hets Aurélián, 1986-ban pedig Rezek Román és Sárlos Engelbert atyák. A Szeverint 1984 végén a házfőnökségben váltó Tóth Veremundot „a diákszülők visszakövetelték az iskolához São Paulóba.” A Nova Santa Rosa-i szemináriumot és gazdaságot ezért a rend 1986 végén bezárta és a toledói püspökségnek adta át.¹¹⁶

Szeverint 1984-ben, 70 éves korában püspöke felmentette hivatalából. Szeverin ezután visszatért São Paulóba. Nemcsak a rendház, hanem a magyar kolónia életébe is gyorsan visszaintegrálódott. Megszervezte a Magyar Múzeumot, s feldolgozta a brazíliai magyar sajtót, hogy összeállíthassa az emigráció tematikus kronológiáját és archontológiáját.¹¹⁷ A munka sok odafigyelést kívánt, mint arról magánlevélben beszámolt Békés Gellértnek, a külföldön élő magyar bencések elöljárójának: „nem kell mondanom, hogy 300-féle (!) folyóiratot elrendezni, úgy hogy minden könnyen megtalálható legyen, nem kis munka.”¹¹⁸ Közben elérkezett papi működésének ötvenéves jubileuma. Ez alkalomból nemcsak Magyarországon mutatott be szentmisét Pannonhalmán és Zalaapátiban, hanem Lénárdal közösen a heidebodeni kitelepítettek körében is a németországi Grossbottwarban.

Kögl Szeverin szerzetesi szolgálatának 54. évében, 79 esztendősen 1994. február 13-án hunyt el São Paulóban. A Szent Gellért Kolostor kriptájában temették el. Halálhírére Nova Santa Rosában három napos gyászt rendeltek el.

Hivatkozott irodalom

- **Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár**
BK 896 = Békés Gellért kéziratok hagyatéka - IX. Levelezés • X. Vikáriusi iratok
BK 905 = Kögl Szeverin kéziratok hagyatéka - 1. Beszédok, felolvasások
 2. Személyi okmányok • 3. Német szakdolgozatának kézírata (a könyve német nyelvű kézírata) • 7. Életrajzok
- Borbándi Gyula 1981: A magyar bencések munkája Braziliában. Könyvismertetés (A magyar bencések 50 éve Braziliában. A Szt. Gellért Kolostor kiadása, Sao Paulo, 1981, 58 oldal) *Katolikus Szemle* (33.) 1981/4. 369–370.
- Borbándi Gyula 1989: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*. I–II. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989.

¹¹⁴ Magyar 1997, 103.

¹¹⁵ Magyar 1997, 130-131.

¹¹⁶ Magyar 1997, 137.

¹¹⁷ Tóth Veremund OSB nekrológja. PFK BK 905/7 A kötetet lásd: Kögl Sz. 1992.

¹¹⁸ Kögl Szeverin levele Békés Gellértnek, kelt 1988. március 23. PFK BK 896/X.

- Czurda, Johann Georg 1940: *Predigt bei der Primizfeier der hochwürdigen Herren P. Severin Kögl u. Leonhard Kögl in Mosonszentpéter-St. Peter am 23. Juni 1940.* (Hrsg. Dr. Matthias Heintz, Pfarrer in Mosonbentpéter; Europa Druckerei AG.)
- Hets Aurélián 1956: Magyarok Braziliában. *Katolikus Szemle* (8.) 1956/2. 88–90.
- Hets Aurelian 1982: Szelez Arnold és a magyar bencés munka Braziliában. *Katolikus Szemle* (34.) 1982/1. 65–69.
- Horváth Gergely Krisztián 2000: A parasztpolgárosodás két lehetséges útja. (18–20. század) II. *Szociológiai Figyelő* 2000. 1–2. 188–203.
- Kögl K. 2000 = Mosonszentpétertől-San Roqueig. Egy sikeres magyar karrier története. Beszélgetés Kögl [Sic!] Károllyal 80. születésnapján. *Brazíliai Magyar Hírlap* 2000. augusztus. 4. o.
- Kögl János Szeverin 1941: *Mosonmegyei német kéziratok énekeskönyvek.* (Német néprajz tanulmányok IV.) Budapest, 1941.
- Dr. Kögl Szeverin 1960: Az atomkor társadalmá. In: *Magyar Műhely a Dél Keresztje alatt. A Könyves Kálmán Szabadegyetem Emlékkönyve* (1949-1959) São Paulo, 1960, 87-95.
- Dr. Kögl J. Szeverin O.S.B. 1992: *Magyarok Braziliában.* Könyves Kálmán Szabadegyetem kiadása, São Paulo, 1992.
- A magyar... 1981: *A magyar bencések 50 éve Braziliában.* A Szent Gellért Kolostor kiadása. São Paulo, 1981.
- Magyar Műhely... 1964: *Magyar Műhely a Dél Keresztje alatt. A Könyves Kálmán Szabadegyetem Emlékkönyve* (1959-1964) São Paulo, 1964.
- Magyar Szervác OSB 1996: *Egy magyar missziós Braziliában. Szervác testvér feljegyzései.* Tihanyi Bencés Apátság, h. n., 1996.
- Magyar Szervác OSB 1997: *Egy magyar missziós Braziliában. II. Alapítás Nova Santa Rosában.* Tihanyi Bencés Apátság, h. n., 1997.
- Pongrácz Attila 2005: Egy magyar alapítású bencés iskola Braziliában. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* (16.) 2005/3-4. 101-119.
- Pongrácz Attila 2009: *A São Pauló-i Magyarság 1945-1990.* Szegedi Tudományegyetem, Történettudományi Doktori Iskola, Modern kori Program, Szeged, 2009.
- Somorjai Ádám OSB 1996: A magyarországi bencés rend XX. századi történetének rövid vázlata 1983-ig. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* (8.) 1996/1-2. 137–148.
- Somorjai Ádám OSB 2013: Magyar bencések Nyugaton (1931-1992) Rendtörténeti vázlat. In: *Collectanea Sancti Martini. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értésítője I.* Pannonhalma, 2013, 325-352.
- Spannenberger Norbert 2005: *A magyarországi Volksbund. Berlin és Budapest között.* Kisebbségkutatás Könyvek. Lucidus Kiadó, Budapest, 2005.
- Sztachovics Remig 1867: *Braut-Sprüche und Braut-Lieder auf dem Heideboden in Ungern.* Wilhelm Braumüller, Wien, 1867.
- T.[omka] M.[iklós] 1984: A legnagyobb katolikus ország: Brazília. *Vigília* (49.) 1984/8. 636–638.
- Tóth László 1990: A saopaulói [Sic!] magyar bencések szociális munkája. *Katolikus Szemle* (42.) 1990/1. 61–67.
- Tóth Veremund 1993: A brazil katolikus egyház küzdelmei és viszontagságai. *Vigília* (58) 1993/3. 169–178.
- Tóth Veremund OSB 1996: A Szent Gellért Kolostor Braziliában. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* (8.) 1996/1-2. 149–190.
- Wenness, Martin 1994: Einer unserer Besten ist von uns gegangen. *Unsere Post* 1994/4. 14.

A pusztasomorjai római katolikus elemi népiskola harmadik tantermének építése (1911–1914)

1. BEVEZETÉS

Témaválasztásom időszerűségét az adta, hogy a helytörténeti tudás szerint száz éve építették Pusztasomorján az iskola harmadik tantermét. Az építés időpontjáról különböző évszámokkal találkoztam. Az 1913-as év olvasható a helytörténeti kismonográfiában, a helytörténeti füzetek 2012/1. számában megjelent dolgozatban, a helyi életrajzi kiadványban.¹ Az 1912. év mellett voksol a helytörténeti füzetek 2008. évi számában publikált írás, és a ma már nem létező városi havilapban közzétett visszaemlékezés.² 1914-re utal a Kisalföld 2014-es cikkének felvezetése és tartalma, habár a címben a „több mint száz éves iskola” kifejezés szerepel.³ Horváth Jenő plébános az államosítás utáni 1948. szeptemberi kimutatásában 1916-ot ír.⁴

A témát négy hónapon keresztül kutattam a Mosonmagyaróvári Fióklevektárban, sokáig minimális eredménnyel. A mutatókban jelzett számos irat túlnyomó többsége sajnos nem lett meg. Végül a fősolgabírói iratok között találtam néhány érdemi információt, bár azért maradt bennem hiányérzet. A Győri Egyházmegyei Levéltárban is előkerült pár irat. A mosonszentjánosi plébánia iratait is szerettem volna megnézni – a pusztasomorjai egyházközség 1939-ig filiája volt a mosonszentjánosinak –, de a plébános úr szerint ott biztosan nincsenek erre vonatkozó iratok.

2. HELYZETKÉP (a 20. század elején)

2.1. Személyi feltételek

Az egyházmegyei schematizmus szerint a tanköteles tanulók száma 1906-ban 150 mindennapi és 62 ismétlő volt, 1910-ben 153 és 64, 1913-ban 153 és 45, 1918-ban 187 és 53 tanuló.⁵ Az 1906. május 30-i iskolalátogatási jegyzőkönyv 160 mindennapi iskolást említ. A gazdasági jellegű ismétlőiskolába pedig 64 tanuló járt, télen hetente öt, tavasszal és ősszel két órában. Csütörtökön 3, vasárnap 2 órájuk volt. Október elejétől május végéig tartott. A gazdasági ismétlőiskola egyébként éppen ebben a tanévben nyílt

¹ Thullner István szerk.: *Jánossomorja. Kismonográfia és településtörténeti olvasókönyv.* Jánossomorja, 2004. 283. p. – Bella Sándor: *Visszaemlékezés Wendler Jenő (1869–1937) pusztasomorjai főtanítóra.* *Jánossomorjai Füzetek* 2012/1. sz. 21–22. pp. – Szerk. Bella Sándor: *A közösséget szolgálták Jánossomorján 1900–2011 között.* *Jánossomorjai Független Közéleti Társaság Társaskör Egyesület, Jánossomorja, 2011.* 129. p.

² Herman Antal: *Az iskolák államosítása országosan és helyben (1948).* *Jánossomorjai Füzetek* 2008, 58. p. – Bella Sándor: *Régi tanítóinkról.* *Jánossomorjai Napló, 2004. január 16. p.*

³ *Gecsei Ádám: Üresen áll a több mint százéves iskola.* *Kisalföld, 2014. január 10.*

⁴ *Győri Egyházmegyei Levéltár; Győr (a továbbiakban: GYEL).* *Iskolai levéltár III. sorozat, 58. tétel, CXLII. doboz.* *Iskolai statisztika 1947/1948.*

⁵ *GYEL, Győr. Schematizmus 1906, 1910, 1913, 1918*